

Самур

№ 6 (230) 2010-йисан 31-июль

1992-йисан январдила акъатзава

ЦИЙИВИЛЕР

СУВАР ХЪАНА

Алай йисан 22-июлдиз Азербайжандин прес-дин 135 йисан юбилей гегъеншдиз кьейд авуна. Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван серенжемдалди республикадин са къдар журналистриз гьурметдин т'варар ва "Терекъи" медаль гана.

Икьван гагди Азербайжанда СМИ-дин 4000 орган регистрация авунва. Исятда абурукай 600 кардик ква. Газет ва журналрин къдар 400-дав агакъзава. Ибурулай гьейри 8 республикадин, 14 регионрин, 13 кабелдин телевизиядин каналарни ава. Республикада гьак'ни 50 электрондин СМИ ва 20-дав агакъна информациядин агентствояр кардик ква.

ГЕНОЦИДДИЗ ТАЛУКЪАРДА

Къубада 1918-йисуз эрмени дашнакри мусурманриз кьарши авур вагъшивилер себеп яз агъзуралди инсанар телеф хъанай. И тарих рикелай ракъур тавун патал райондин меркезда "Къубадин геноцид" т'вар ганвай комплекс эцигун кьарардиз къачунва.

И йикъара комплексдин бине эцигнава. Комплекс виликай къвезмай йисуз ачухарна к'анзава. И кар патал гьеле 2009-йисан 30-декабрдиз Азербайжандин Президент Илгъам Алиева серенжем ганай ва Президентдин серф ийиз к'ват'ай фондунай 1 миллион манат пул чара авунай.

ГУЪМБЕТ ЖАГЪАНА

Дашкесен районада Къафкъаздин Албаниядин девирдиз талукъ къуд лагъай гуъмбет жагъанва. Санлай им Азербайжанда икьван гагди винел акъуднавай 53 лагъай алпан гуъмбет я.

Джовдар хуруввай пуд километр яргал тир тама жагъанвай ц'ийи алпан гуъмбет къадим килиса я. Адан цлари IV-V виш йисара ина маса эцигунарни хъайи фикирдал гъизва. Алпан гуъмбет талукъ министерстводи гуъзчивилик кутунва. Виликан йисара райондин чилерилай жагъай пуд гуъмбет ц'ийи килелай тукъурда.

КЪАДАГЪА АВУНВА

И йикъара Азербайжанда "Русский холод" алишверишдин маркадик акатзавай морожнияр маса гун къадагъа авунва. Урусатдай гъизвай и морожнияр милли сертификат авачиз маса гуъва къван.

Абурук "Юбилейное", "Пломбир СССР", "Столичное эскимо" ва масабур акатзава. Талукъ органри винел акъуднавай татугайвилер арадай акъуд тавунмаз фирмадиз морожнияр маса гудай ихтияр гудач.

МАСАКИА ЛУГЪУЗВА

Икьван гагди алимри дуньядин эхир 2012-йисан 12-декабрдиз жеда лугъузвай. Гила абуру масакиа лугъузва.

Урусрин алимри Нибири планет Чилив 2034-йисуз агатда ва а ч'авуз чи планет барбат'и жеда лугъузва. Абуру малумат гуъвайвал, гьеле 1989-йисан 15-сентябрдиз маса планетра яшамин жезвайбуру дуньядин эхир мус жеда т'а хабар ганва къван. Алимриз им цавал лацу цифер хъиз пайда хъайи рекъемрилайни символрилай чир хъанай.

И ЧИП ХАЙИ ДИГЕ Я

Тигъиррин хур

ДЕРБЕНТДИКАЙ КХЪЕНВА

Къиблепатан Дагъустандай жагъай, VIII виш йисан эхирра чкадин алимри арабдалди тукъурнавай са хроникада Дербентдикай ик'и кхъенва: "Вишни пудкъанни ц'ипуд лагъай йис (миладдин тарихдалди 789-90 й.) алукайла Гьарун Рашида Гьузейм ибн Гьазим вичин къушунни галаз рекъе туна. Ада Дербентдин чк'анвай чкаяр гуънгуъна хтуна, иниз авахъна къвезвай яд гъана, са шумуд чкадал муъкъвер эцигна, Дербент аваданламишна. Пис краралди машгъул тир ксар Гьарун Рашидан къилив ракъурна.

Гьарун Рашид вич Дербентдиз атана, аваданламишун патал (шегъер) гзаф крар къилиз акъудна. Ада Дербентдиз цин хвалар гъана, регъвер эцигиз туна, гзафни гзаф багълар ва салар кутун меслят акуна. Ада хвалар михъун, гуънгуъна хтун патал харж (такъатар) ник'ерайни багъларай жезвай гелирдикай къачун т'алабна. Ада лагъана, Дербентдин агъалийри регъверин харж гана к'анзавач. Абуру гуънгуъна хтун патал такъатар (харж)

ник'еринни багъларин гелирдикай къачуда. Гьар магъледа миск'инар ва гьамбарханаяр эцигна. Дербент гзаф авадан шегъер хъана. Гьарун Рашида Халифатдин меркездай Дербентдиз атайла шегъердин вири агъалияр к'ват'на абуру гзаф акъулу меслятар гана."

Тарихчийри кхъизвайвал, 786-809-йисара Халифатдиз регъбервал гайи халиф Гьарун ар-Рашида Дербентдин кесибар хуън патал ник'ерин, саларин ва багъларин гелирдикай къилди пул чара авун меслят акунай.

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

XVIII виш йисан эхирра лезги патта азадвилдин гьерекат 1796-йисалай башламишна, амма 1833-йисал къведалди ам Къубада гур жез, Куъреда яваш жез, я тахъайт'а Куъреда башламишиз, Къуба, Самур дере киснаваз фена. 1837-йисан гьерекатар вири Лезгистан кьур женгер я.

"Къафкъаздин дагъвияр" (1869) ктабда чапнавай генерал-майор Пестелан чарч'ай.

Къегъалвал са куънивни гекъигиз жедач.

Лезги халкъдин мисал

Са шумуд йисуз Кцларин Хуьлуьхъ хуьре муаллимвал авур Азербайжандин сейли шаир Агьмед Жавадан яратмишунриз и девирди члехидиз таъсир авунай. Тебиатдин къужахда яшамиш жезвай, гзаф четинвилериз дурум гузвай кесиб, сая ва рикI ахъа лезгийрин арада уьмуьр гъалай шаирди ина гзаф марагълу эсерар кхъенай.

Садбуру Агьмед Жавадан и девирдин яратмишунрикай ихтилатдайла шаирди "Хуьлуьхъа" шиир и яргъал хуьруьн адетар русвагъун патал къелемдиз къачунвайди я лугъуда. Ингъе Азербайжандин сейли шаир, 15 ктабдин, 40 дастандин автор тир, яргъал йисара Келбежерда уьмуьр гъалай, гила Генжеда яшамиш жезвай, Агьмед Жавадан уьмуьрдин рекъер тупалай авур Али Къурбан Дастанчиди им зарафатдин шиир тирди малумарзава.

И фикир шаирди вичи делилрал бинеламиш хъана кхъей "Мешедисе дастан" дани кхъейд ийизва. Дастанда идахъ авсиятда кхъенва хъи, Эрменистандин Гуьйче магъадай катна Генжедиз атай Къараиманлы Мешедисе Агьмед Жавадан клеви дуст тир. 1920-йисуз Хуьлуьхъиз рекъе гъатай кве вацралай шаирди Генжедиз Мешедиседиз са шиир ракъурнай.

Са кхайи жегъеннем, са кхайи уьлкве,
АлукIна кавал за, жуваз лап мекъиз.
Кавал хъаначиртIа къведачир белки,
Яргъи къуд алатна, гатфар Хуьлуьхъиз.

Агьмед Жавадан шииррихъ Кцлариз, лезгийриз теснифнавайбурни ава. Абурукай сад "Перизада" я. И шиирда ада халкъдин мани "Перизада" кIелзавай лезги рушарин образ гзаф иердиз яратмишнава.

PƏRİZADƏ

Süzər yaşılbaşlı sonlar kimi,
Oxur Pərizadə ləzgi qızları.
Dadmışları nədir eşqin camını,
Gəlmişdir fəryadə ləzgi qızları.

Bilməzlər ki, məndə bir qığılcım var,
Bircə zərrəsindən yanar dünyalar.
Etdilər könlümü yaxşı tari-mar,
Gəlməzlər ki, dadə ləzgi qızları.

Oynadaraq durur gözəl, gözəli,
Eşq anlayanların yorulmaz əli.
Süzgün gözlərini yana süzəli,
Saldı məni oda, ləzgi qızları.

И цлараралди башламишзавай шиир кIелайла мукъва-къилибурун ахвар атIуда къван. Шиирда Агьмед Жавада хуьре вичихъ рикI кудайбур авачирди, чими гуьлуьтар авачирвилай кIвачер къаю тухузвайди къалурзавай. Генжедин базардай

пай-уьлуьш, чими пекер къачуна рекъе гъатда къван абур Хуьлуьхъиз. Ингъе хуьре абур маса са сегънедал дуьшуьш жеда. Шаирдиз ина члехи гуьрмет авайди, ам нубатдалди хуьруьнбуру чпин кIвалера илифарзавайди акур Мешедиседи ва адахъ галаз атайбу-

ПЕРИЗАДА

Алатда виликай сунайрин саягъ,
Лугъуз Перизада лезги рушари.
Ашкъидин булахдай яд хъвайбуру хъиз
Сад садаз эверда лезги рушари.

Вуч чир хъуй зи рикIе цIелхем авайди,
Адакай цIай къади члехи дуьньяди.
Зи гуьгуьл кукIвариз тахъуй векъиди,
РикIе мус бегъерда лезги рушари.

Са гафни авачиз иер я иер,
КIанивал чидайдан галатдан гъилер?
ХупI рикIиз чимида авурла хъилер,
Куда цIун тегъерда лезги рушари.

ру шаирдин шиир зарафат тирди, чеб акван патал фикирнавайди къатIана. Атай мугъманар лагъайтIа, хуьруьнбуру са вацра мугъманвиле хвена. Хъфидайла Агьмед Жавада Мешедиседиз хуьруьнбуру вичиз багъишнавай са кIиметлу бармак ва са хенжелни гана.

Агьмед Жавад (Жавад Мамедалидин

АГЬМЕД ЖАВАД ХУЬЛУЬХЪА

Седекъет КЕРИМОВА

ЗАКЪАТАЛА

Эхиримжи йисара Закъаталадин хуьруьн майишат вилик тухун патал гзаф крар къилиз акъуднава. И йикъара "Гилан" фирмади эцигнавай некIедин завод кардик кутуна. Ада са юкъуз 30 тон нек къабудда. Цийи заводдихъ чкайрал нек къабуддай пунктарни ава.

Районда мад са объект - туьтуьндин завод ачухарнава. Къве гектардай гзаф чка къазвай и карханадихъ йиса 3300-3600 тон туьтуьндин магъсулар гъасиддай мумкинвал ава. Алай вахтунда ина вишдав агакъна инсанри кIвалахзава.

Цийи карханайри кIвалахдай чкайрин къадар артухардай мумкинвал гузва. 2003-йисалай инихъ районда 12190 кIвалахдай чкаяр арадиз атана. Эхиримжи йисара ина 7

ЦИЙИ АГАЛКЪУНАР

Чи республикадин члехи районрикай тир, са шумуд миллетдин векилар яшамиш жезвай Закъатала ва Балакен районрин агъалийри эхиримжи йисара абадвилеринни эцигунрин рекъяй члехи агалкъунар къязанмишнава. Инра шумудни са цийи карханаяр, медениятдин, спортдин ва медицинадин дараматар эцигна кардик кутунва. Алай йисан июлдин вацран эвелра и районра хъайи Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван иштираквилелди инра шумудни са цийи объект ачухарна кардик кутуна. Агъадихъ чи мухбирди Закъатала ва Балакен районрин цийивилерикай малумат гузва.

медпункт эцигна, райондин азархана ва къве хуьруьн поликлиника цийи къилелай туькIуьр хъувуна. 10 цийи мектеб эцигна. Абурукай пуд мектеб Гъейдар Алиеван Фондуни эцигиз

тунвайди я.

И йикъара шегъердин пуд мертебадин медениятдин кIвални цийи къилелай туькIуьрна кардик кухтунва.

БАЛАКЕН

Алай йисан июлдин вацран эвелра Балакендин уьмуьрдани члехи вакъияр къиле фена. Ина Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван иштираквилелди "Кубек" тIвар ганвай къуд гъетрен мугъманхана, Олимпиядин комплекс ва райондин цийи азархана ачухарна, кардик кутуна. Олимпиядин комплексда герек тир гъар жуьредин къулай шартIар яратмишнава. Ина гъавиз, футбольдин стадион, волейболдин ва теннисдин майданар, мини-футбол къутъвадай стадион, гъакни ял ягъун патал коттеджар ава. 4 гектардин чка къазвай, вичин умуми майдан 19500 квадратметр тир цийи азарханада 11 отдел кардик кутунва. Ина 99 духтурди ва 350-далай гзаф маса кIвалахдарри азарлуйриз къуллугъзава. Цийи азарханадик стационарний отдел, тади куьмекдин станция ва поликлиникани акатзава. Пуд мертебадин цийи комплексда аялрин, гинекологиядин ва реанимациядин отделарни ава.

Къафкъазда муъридизмдин бине кутур, Имам Шамилан муаллим хъайи, лезгийрик, гъакІни Дагъустандин вири халкъарик дамах кутавай чІехи алим ва къагъриман Шейх Мегъамед Ярагъвидин идеяр къилиз акъудзавай къегъал лезгийрикай садни аваранви Сулейман эфенди тир. Гъам алимди хъиз, гъамни муъридди хъиз азадвал патал женг чІугур Сулейман эфенди гъаф акъулу ва жуърэтлу кас тир.

1790-йисуз гилан КцІар райондин Аваран

хуьре дидедиз хъайи Сулейман Шейх Мегъамед Ярагъвидин кІеви дуст тир ва ада Къубадинни Куьредин лезгийрин арада чІехи гъуьрмет къазанмишна. Архивдин материалрай малум жезвайвал, урус чапхунчийрин аксина тухвай женгера Сулеймана 300 касдикай ибарат тир кІеретІдиз регъбервал гузвай. Чешмейра ам Шейх Мегъамед Ярагъвидин ва Имам Шамилан дуст тирди къалурнава. И гъаф женгчи касди садра М.Ярагъви къиникъикай куьтягна.

Къегъалри халкъдин
уьмуьрдиз
экв гуда.

Лезги халкъдин
мисал

ЯРАГЪВИДИН ДУСТ

XIX виш йисан вакъиайрикай чирвилер гузвай чешмеяр, архивдин материалар гъелелиг вири винел акъудиз хъанвач. И рекъий ахтармишунар давамарзава ва къвердавай чал генани гъаф делилар агакъзава. Эхиримжи йисара агакънавай документрикай сад Шейх Мегъамед Ярагъвидин хіи Гъажи Исмаила кхъенвай биография я. И документ сифте яз винел акъудна араб чІалай урус чІалаз элкъурайди чи машгъур алим, тарихдин илимрин доктор, профессор Амри Шихсидов я.

Биографияда къалурнавайвал, ярагъви Исмаилан хва Мегъамедан чІехи буба Малла Шейх Камалан хва гъаф зурба алим тир. Ада Ярагъдал мискин эцигна, медреса кардик кутунай ва ина тарсар ганай. Мегъамед Ярагъвидин улу буба Назир ал-Ярагъи ал-Куьреви рагъкъе чІдай патан улкъейриз сейли алим тир ва адан тІвар и улкъейрин энциклопедийра гъатнай.

Гъажи Исмаила кхъизвайвал, адан буба Мегъамед Ярагъви "тарифлу тарикъатдин рекъиз яхІурни цІусад йиса аваз, агъзурни къве вишни яхІурни вад лагъай йисуз экъечІнай." (Килиг: **Арабские рукописи Института Востоковедения АН СССР. Краткий каталог. М., 1986. Ч. II. С. 442. N 9544, шифр: В 4167**). Им чІехи женгчидин уьмуьрдин рекъикай авайвал малумат гузвай цІийи делил я. Биографияда икъван гагъди чаз малум тушир мадни са шумуд цІийи делил ава. Месела, Шейх Мегъамед Ярагъви Гимридай Балахунидиз (Б. л. к. - Белокан - М.М.) атайла ина къиле фейи вакъиайрикай кхъизва. Абура атай пакад юкъуз урусри хуьруьз басрух гана. "20 юкъуз дяве къиле фена. Са бязи ялтахи чпин ватангълияр маса гана ва гъавилай къад лагъай юкъуз мусурманрин къушун магълуб хъана. Ина Къазимегъамед къегъалвилелди женг чІугуна къена. Гавуррихъ галаз женг чІугурбурун арада Гъажи Али эфенди, къахви Нурмегъамед, къубави Малла Агъмед ва Сулейман эфендини авай." (Мад гъа чешме, ч. 442).

Абура къудни Шейх Мегъамед Ярагъвидин дустар тир ва къудани чпин муаллим душманрикай хуьзвай. Гъажи Исмаила кхъизвайвал, "абур зурба алимар, лайхлу инсанар ва жуърэтлу женгчияр тир." Архивдин документра Гъажи Али эфендидин тІвар Гъажи Шефи бег ва Шамулай хъизни гъатнава. Шекидин комендант майор Виниера вичин рапортда адакай икІ кхъенай: "Ада вичин уьмуьр тирвал тарашчивал авуна. Вири халкъ яракъламишна чи гъукуматдиз акси акъудна, гъатта Гъуьсейн хан вичин гафунилай элячІиз мажбура." (Килиг: **Кавказский сборник. Тифлис, 1887, ч. 11**). Акъазвайвал, Гъажи Али эфенди гъаф нуфузлу кас тир ва ададай халкъ яракъламишиз алакънай. Адан кІеретІда Миграгъай, Мискискадай ва Цахурай тир 350 касди женг чІугъазвай.

Майор Виниера маса рапортда "Мулла Мегъамедан кІеви дуст Сулейман эфенди вичин кІеретІни галаз чаз секинвал гузвач" лагъана шикаятнай. Туркияда кІелна 1820-йисуз ватандиз хІдай Сулейман эфенди Мегъамед Ярагъвидихъ галаз Имам Шамилан машгъур лезги муърид цІехуьлви Гъажи Али Аскера танишарнай. Сулейман эфенди са шумуд аваранвини галаз Ярагъвидин къилив фенай. Пагъливандин буй авай Сулейманакай регъбердиз гъаф хуш атанай. Адан савадувал, фагъумлувални жуърэтлувал бегенмиш хъайи Мегъамед Ярагъвиди Къуба патан лезгийр гъазаватдиз къарагъарун гъадал ихтибарнай. Гъавилай урус генералдин рапортра къегъал аваранвини тІвар "Къубадин агъалияр гъазаватдиз къарагъарзавай Мулла Мегъамедан кІеви дуст Сулейман" хъиз гъатнава. (Килиг: **ЦГВИА. Ф. ВУА. Д. 6550, л. 4-5**). Амма адан тарихда

виридалайни чІехи къуллугъ Ширвандин лезги хуьрер азад авун хъанай.

ХУЬРЕР АЗАД АВУР КАС

1823-йисуз Шейх Мегъамед Ярагъвидихъ галаз санал Куьредемирдиз, машгъур алим ва тарикъатчи Гъажи Исмаилан къилив фейи ксарин арада Гъажи Шефи бег ва Сулейман эфендини авай. Инал кІватІ хъайибуру Дагъустандин вири халкъар галкІурна урус чапхунчийрин аксина женгиниз къарагъарун герек тирди къилди къейд авунай. Гъа инал патан гъакимрин гъилик къай лезги хуьрер азад авуникайни ихтилатнай. Гуьгъуьнлай и барадай Шейх Мегъамед Ярагъвиди, Гъажи Шефи бегди ва Сулейман эфендиди къилди ихтилатнай. А вахтунда лезги чилерал масабур гъакимвал ийизвай. Месела, лезгийр Куьреда къазикъумхвидин, Къубада къайтагъвидин, Ширванда ва Шекидани масабурун гъилик галай. Гъатта урус император І Александр 16 лезги хуьр Ширвандин куьгъне гъаким Къасум хандиз багъишна.

1825-йисан гатфариз Сулейман

завай хандик галтукна адан кІеретІдай мадни са къадар инсанар къирмишда. Сагъ амай 100 къван казакни катна Шекидиз хъфида.

И вакъиади генерал Ермоловак хъел кутуна. Ада Аслан хандиз Шейх Мегъамед Ярагъви Тифлидиз, вичин къилив гъаш лагъана буйругъ ганай. Амма ханди адан буйругъ къилиз акъудначир. Акси яз лезгийри Ширвандин юкъни-юкъвал ихтиг са карни авунай. Тарихчийри кхъизвайвал, и ва лезгийрин маса агалкъунри чпихъ къалабулух кутунвай чкадин гъакимри генерал А.П.Ермоловаз са шумудра им "Мулла Мегъамедан гъерекатрин ва адан учениедин агалкъунар тирди малумарнай." (Килиг: **Кавказские горцы. Сборник сведений. Тифлис, 1869. Гл. IV. С. 28**). Куьреда хъиз Къуба аялатдани Шейх Мегъамедан давамчияр къвердавай пара жезвай. Абуру урус чапхунчийрихъ галаз женгера къегъалвилер къалурзавай.

КЪЕГЪАЛВИЛЕР

1826-йисан сифте къилера Куьреда ва Къубада яракъламиш хъанвай са шумуд кІеретІ авай. ЦІехуьлви Гъажи Али Аске-

эфендиди Гъажи Шефи бегдин куьмекдалди хуьрер Къасум хандивай вахчун къарардиз къачуна. Аварандай, Хуьреда, Хъилай ва маса хуьрерай 700 къегъал лезги кІватІай ам Ширвандиз, Гъажи Шефи бегдин къилив атана. Бегди Къасум хандихъ 2 агъзурдалай гъаф яракълуяр авайди малумарна. "Къуй хуьрай, - лагъана Сулейман эфендиди, - чна абуроз гъафилдай басрух гуда." ГъикІ ятІани хандин гъилик галай са хуьрер са касди азад Шефи бегни Сулейман эфенди гъуьрушмиш хъайидакай хабар гуда. Ханди тадиз 2 агъзур кас яракъламишна Шамахи галайнихъ гъерекатда ва гъа са вахтунда Шекидин комендантдивайни куьмек тІалаба.

КІеретІар чин-чинал атайла Сулейман эфендиди хандиз вичин ният малумарда ва лугъуда: "Эгер вуна гуьгъуьллуздак І Александра ваз багъишнавай 16 лезги хуьрерай гъил къачуртІа, чна вахъ галаз ислгъивидин икърар кутІунда. Ваъ, ваз хуьрер вахкуз кІан тахъайтІа, чна абур гужалди вахчуда."

Хандихъ хъел акатда ва ада ихтигин жаваб гуда: "Вун вуьж кас я хъи, императорди багъишнавай хуьрер завай вахчуз. Аквар гъаларай, вуна чандилай гъил къахчунвай хътинди я." Сулейман эфендиди сивик хъвер кваз: "Зун аваранви Сулейман я, - лугъуда, - за чандилай гъил къахчунвач, зун иниз ви чан къахчуз атанвайди я." И гафар лагъана ада дяведик къил кутада. Сад лагъай юкъуз лезгийри хандин 300 кас яна рекъида. Къвед лагъай юкъуз Шекидай атай 200 казакди хандиз куьмек гуда. Сулеймана вичихъ 400 къван яракълу авай Гъажи Шефи бегдал ихтиг меслят гъида: "Вуна казакрихъ галаз женг чІугу, за хан кукІварда." ГъакІни жеда. Вичихъ женгинин хъсан тежриба авай Гъажи Шефи бегди казакриг вил ахъайиз гудач. Сулейман эфендиди лагъайтІа, душмандин кІеретІдин са пай тергда. Вичел хирер хъайи Къасум хандал лезги хуьрерин агъалияр кІвачел къарагънава лагъай хабар агакъда. Гъавилай ам женгинин майдан туна катда. Сулейман эфендиди кат-

ран, яргунви Шихмегъамедан, Къубави Мегъамедан ва Усман эфендидин кІеретІра санлай 7 агъзур къван ксар авай. Гуьгъуьнлай аваранви Сулейман эфендидини вичин кІеретІ тежкилна. Им кичІ тийижир къегъал ксарик ибарат тир вижевай кІеретІ тир. Сулейман эфенди Гъажи Али Аскеран ва яргунви Шихмегъамедан куьмекдалди яракъар гъилик ийиз алахъзавай. Эхирни и пуд кІеретІди 1826-йисан гатуз урусрин КцІара авай ротайриз басрух гана, абуррувай гъаф яракъар къакъудна. Генерал Ермоловаз абуррухъ галаз къил къадай мумкинвал хъанач, вучиз лагъайтІа сад лагъана Ирандинни Урусатдин арада дяве къарагъна. Куьреда ва Къубада агалкъунар къазанмишиз тахъай генерал Ермолов Ирандихъ галаз дяведа тафаватлу хъанач ва урус пачагъди 1826-йисан августдиз ам къуллугъдилай алудна. І Николая адан чкадал генерал-адъютант Паскевич Къафкъаздин сердервиле тайинарна. Императорди азад ихтиг буйругъ гана: "Къафкъаздин вири къушунар санал кІватІна дагъвийриз къетІидиз басрух це, абурун бунтар къаткура, абур гъаишалух муьтІугъ жез мажбура ая... И кар къилиз акъудун патал вири дагъви халкъариз садлагъана, санал басрух це. Абурун чиер, илаки арада авай вири сегъерарни хуьрер яхъ, гъа идалди абур недай-хъвадай затІарикай магърум авуна муьтІугъ хъуниз мажбура ая." (Килиг: **Кавказский сборник. Тифлис. 1887, С. 150**).

Императордин буйругъ къилиз акъудиз кІанзавай цІийи сердерди гъикъван басрухар гузвайтІани, адавай дагъвийрин вягътедай физ жезвачир. Фельдмаршалдин чин къачур И.Паскевича гъазаватдиз регъбервал гузвай Шейх Мегъамед Ярагъви къуна Тифлидиз ракъурун патал Аслан хандиз буйругъ гана. КъетІи буйругъдиз килиг тавуна Аслан ханди мад гъилера Ярагъвидиз куьмек гана. Идакай хабар кюр И.Паскевича къведра генерал Ермолован ва садра вичин буйругъ къилиз акъуд тавуна Ярагъвидиз куьмек гайи Аслан хандал ихти-

бар хъувунач. И гъилерда сердерди Дагъустанда авай урус къушунрин чІехидаз, генерал-адъютант Граббедиз буйругъ гана. Граббеди са шумуд хуьрер вичин гъилибанриз эверна ва абуррувай тадидаказ Шейх Мегъамед гъина аватІа жагъурун тІалабна. Хаин ксари пулуна темягъ кутуна адан тІалабун къилиз акъудна. Гъабурун куьмекдалди генералди чинеба Шейх Мегъамед Ярагъви къуна ва ам къвалал чІехи конвой алаз Тифлидиз рекъе туна. И кардикай хабар кюр са шумуд табасаранви Гъажи Али Аскеран къилив атана. Абурун чІехида лагъана: "Урусри Имам Мегъамед чинеба къуна Тифлидиз тухузва. Чавай ам азад ийиз хъанач. Са рехъ жагъурна кІанзава."

Табасаранвидин гаф сиве амаз Гъажи Али Аскера вичин итимар гъам къунши хуьрериз, гъамни яргунви Шихмегъамедан ва аваранви Сулейман эфендин къилив ракъурна. И вахтунда ахцегъви Асварни вичин 200 касдикай ибарат тир кІеретІ гъаз атана. Асвараз Къуба аялатдин хуьрерай яна Тифлидиз физвай 300 верс рекъин гъар верс хъсандиз чизвай. Гъавилай абур конвойдин вилик пад сифте гъинал къадагІа, гъи кІеретІди урусар гъинал гуьзлемишна кІанзаватІа тайинарна.

ЦІехуьривай 20-30 верс аралуда душманрин рехъ хуьн Сулейман эфендидал ихтибарнавай. Ада ина вири гъазурвилер акуна, вичин къегъалриз герек тир тапшуругъар ганвай. Са къадар вахт алатайла Мегъамед Ярагъви Тифлидиз тухузвай 500-600 атлудикай ибарат конвой пайда хъана. Сулейман эфендиди къве патахъайни рехъ къевирна, аскерар элкъурна юкъва туна. Тама тарарин дададихъ акъвазна тфенгар урусрал туькІурнавай. Аскерриз са легъеда вилик цІар кІарна арадай акъатиз кІан хъана. Абуру басрух гун кумазни, Сулейман эфендидин яракълури рекъиз сел хъиз къванер авадарна. Кханай балкІанар къвалалай гъуз дерин дередиз аватна. Акъатай вагъши ванери урусар чаш туна. Идакай менфат къачур Сулейман эфендидин кІеретІди абурал марф хъиз гуьллейр къурурна. Женгина вишералди урус аскерар гелек хъана. Сагъ амукъайбуру гъилер кутІуннавай Ярагъвини рикІел аламачиз там тирвал катна чпин чан куьтягна. И вахтунда Гъажи Али Аскерни вичин кІеретІ галаз иниз атана. Вичин муаллимдин гъилер ахъайи ада Ярагъвидиз табасаранви атуини ихтилат авуна ва шейхдиз гъелиг гъабурун арада яшамиш хъун меслят акуна. Ада Сулейман эфендидиз Мегъамед Ярагъвини галаз Табасарандин Дубек хуьруьз фин меслят акуна. Сулейман эфенди вичин кІеретІни галаз чинебан рекъерай Табасарандиз фена.

Лезгийри Шейх Мегъамед Ярагъви азад авурдакай хабар кюр генерал-адъютант Граббе пехъи хъана. Адаз вучдатІани чизвачир. Сифте ада вичин гъилибанар Аслан хандин къилив ракъурна ва чкадин гъакимдивай жавабдарвал тІалабна. Урусрин тарихчи В.Поттоди кхъизвайвал, "Аслан ханди генерал Граббедиз чар ракъурна вичи къиле фейи вакъиадихъ авсиятда гъайифар чІугъазвайди малумарна. Ада генералдиз кхъена хъи, "Малла Мегъамед вич урусрин къилив фенайтІа хъсан тир. Гъа идалди ада лайхсуз крар негъзавай христианрин монахи хъиз, вич хатасуз кас тирди, садазни писвал ийиз алахъзавачирди субутдай." (Килиг: **Потто В. Кавказская война в отдельных очерках, эпизодах, легендах и биографиях. Том I. СПб., 1897, С. 140**).

Генерал Граббе гъикъван алахънатІани, адавай Шейх Мегъамед Ярагъви авай чка жагъуриз хъанач. А чка къве лезги къегъалдин - ахцегъви Асваран ва аваранви Сулейман эфендидин кІеретІри къевелай хуьзвай. Эхиримжида, аваранви муъридди вичин муаллим эхирдал къван хуьда лагъана гаф ганвай.

Музеффер МЕЛИКМАМЕДОВ.

КРАСАВИЦА ОЧАРОВАЛА ЖЮРИ ЗАЖИГАТЕЛЬНЫМ ТАНЦЕМ

Этот конкурс вне форматов общепринятых конкурсов красоты. Параметры фигуры, роста или социального положения не имеют никакого значения. У каждой девушки своя необычная внешность. Вышли 15 красавиц - представительницы разных национальностей, разных культур. В зале был аншлаг. Зрители стояли даже в проходах. Многие пришли с цветами.

В первом конкурсе они рассказывали о себе и своих увлечениях, планах на будущее.

Во втором конкурсе девушки соревновались в умении готовить национальные блюда. Угощали членов жюри, которые должны были выбрать самые вкусные десерты. Жюри по достоинству оценило блюдо представительницы лезгинской культуры Оксаны Шихкеримовой. Она приготовила торт "Дружба народов".

Но самым зрелищным был, конечно, творческий конкурс. Здесь девушки по-настоящему блистали. Они и пели, и танцевали, и читали стихи.

Жюри было не просто выбрать самую-самую. В итоге "Мисс Ас-

самблея народов России" стала лезгинка - Оксана Шихкеримова. Девушка так естественно и непринужденно танцевала с колоритным джигитом в белом костюме, что очаровала буквально всех. Второе место заняла татарка Юлия Мальцева. "Мисс зрительских симпатий" стала представительница ингушской культуры Фатима Хашиева. "Мисс обаяние" - узбечка Дильноза Ходжаева.

Наталья Баженова,
Ярославль

ЧЕМПИОНЫ

О брате и сестре Салмановых, талантливых спортсменах, проживающих в Германии наша газета писала неоднократно. Чемпионы своей страны по ju-jitsu, недавно они обрадовали всех своими новыми победами. 29-30 мая на чемпионате Европы Мария Салманова стала чемпионкой Европы в весе до 49кг, а Яшар стал вице-чемпионом Европы в весе до 55 кг. Первый бой, в котором Мария дралась с полячкой, она выиграла с трудом. Второй бой был с французкой. Французка была агрессивной, дралась не по правилам, разбила Марии глаз в середине боя. Рана кровоточила, но Мария продолжила бой и выиграла со счетом 20:8 вышла в финал. В финале Мария встретилась с румынкой и уверенно выиграла со

счетом 18:11.

Яшар на этом чемпионате стал серебряным призером. 20 июня на чемпионате Германии Яшар во второй раз стал чемпионом Германии. До финала были 4 боя. Яшар выиграл все досрочно. Финал Яшар выиграл за 38 секунд. До этого, весной, Салмановы стали чемпионами восточной и средней Германии.

Исмаил Гаспринский - великий крымско-татарский просветитель, реформатор, ученый, педагог, писатель, журналист. Именно он запустил маховик обновления общественной жизни всего тюрко-татарского мира. И Зухра Акчурина - дочь симбирского фабриканта Асфандияра Акчурина. Что их объединяло? Что за искра зажглась между ними? Искра, которая со временем переросла в пламя любви, от которого запылал весь тюркский мир?

В мире ничего не происходит случайно. Где Симбирск (ныне Ульяновск) и где Крым? Два полюса, как плюс и минус у двух кусков магнита, которые тянет друг к другу тем больше, чем больше разница между ними.

Зухра родилась в 1862 году в Симбирской губернии, жила и воспитывалась в дворянском имении, которое купил ее отец вместе с суконной мануфактурой. Асфандияр и Фатима Акчурины души не чаяли в своей дочери, которую Аллах щедро награждал не только редкой красотой, но и умом, способностью к языкам. Она умела складно и грамотно говорить, обладала чувством юмора - смешила до слез своих сверстников и друзей. Она росла эстетом, любила все красивое, элегантное, хорошо одевалась. Родители наняли ей русскую гувернантку, которая обучила ее не только необходимым наукам и европейским языкам, но и привила любовь к русской культуре и литературе. У Зухры было все, она не знала бытовых проблем, но жила в золотой клетке, ведь она была мусульманкой, свобода которой ограничивалась территорией имени Акчуриных. Начитавшись романов она грезила о большой любви, о которой в ту пору оставалось только мечтать, ведь ее личная жизнь решалась не ею самой, а ее родителями.

ПЛАМЯ БОЛЬШОЙ ЛЮБВИ

Тяжело заболела ее родная мать, самый близкий человек. Глава семьи, чтобы подлечить жену, отправил ее вместе с дочерью на курорт в Серноводск. Лечение не помогло, вскоре Фатима Акчурина умерла. На охватившее Зухру горе наложились глубокая неудовлетворенность от того замкнутого образа жизни, который она вела раньше. Ведь на курорте она видела жизнь русской интеллигенции, свободу, раскрепощенность. Все это привело к депрессии, жизнь перестала радовать.

Асфандияр Акчуринов был своенравным и властным человеком, но и он страдал вместе с дочерью. Понимая, что лучшее лечение от депрессии - это смена обстановки, он отправляет ее вместе с дядей Ибрагимом в Ялту. Здесь Зухра встречается с Гаспринским.

Гаспринскому, тогда главе Бахчисарая, видному кавалеру, сразу понравилась Зухра, поскольку она была не только хороша собой, но и очень начитана. Как только между молодыми людьми загорается искра симпатии, депрессия Зухры исчезает бесследно.

Здесь стоит сделать небольшое отступление и рассказать о первой, неудачной женитьбе Исмаила Гаспринского. События разворачивались в 70-80-е годы XIX века. Вернувшись после долгих скитаний на родину, Исмаил-бей начал учительствовать. В один прекрасный день судьба столкнула его с Моллой Асаном. Этот человек в то время владел гостиницей и садом в Ялте. Юноша узнает, что у него растет очаровательная дочь 14-ти лет, которую за необычно-

венную красоту прозвали Самур (Соболь). Вскоре Исмаил-бей просит ее руки. Видимо, опешив от такой напористости жениха, Молла Асан сдался без боя. Началась семейная жизнь, которая сначала была вполне безоблачной. Однако, Исмаила все меньше и меньше устраивает патриархальная семейная идиллия. Он загорается идеей издавать газету "Тарджеман", заражает новым проектом тестя Моллу Асана, а тот, будучи человеком просвещенным, с радостью соглашается помочь своему зятю. Но он еще не знает, во что обойдется ему это согласие. Сначала Молла Асан дал Гаспринскому две тысячи рублей, потом еще тысячу. Через некоторое время продал сад, дом, а сам переселился в гостиницу. Деньги были потрачены на приобретение оборудования для типографии, печатание первой брошюры Гаспринского "Русское мусульманство". Но требовались все новые и новые вложения. Исмаил-бей просит жену уговорить отца заложить еще и гостиницу. Это предложение зятя стало последней каплей, которая переполнила чашу его терпения: "Я отдал ему все, что у меня было! - кричал он. - Гостиница - это мой дом. Твой муж хочет выгнать меня на улицу, сделать нищим!" После этого скандала Самур в Бахчисарай не вернулась ...

Вернемся к нашим героям. В 1882

году Гаспринский отправляется на Макарьевскую ярмарку в Нижегородскую губернию, чтобы познакомиться с отцом Зухры. Через посредничество Ибрагима он просит руки его дочери. Асфандияр в резкой форме отказывает Исмаилу. Не в его интересах отдавать дочь за человека, но обедневшего дворянского рода (к тому же Акчуринов был знаком с первым тестем Гаспринского Моллой Асаном и не захотел связываться с таким "разорительным" зятем). Отказ не охладил Исмаила, и он отправляется в симбирское село Коромысловка, где в то время находилась Зухра. При свидетелях с обеих сторон они заключают договор о браке. Новоиспеченный жених показывает эту бумагу Асфандияру, но тот приходит в бешенство и приказывает слугам прогнать его вон. Гаспринский не отчаивается и едет в Уфу к муфти. Муфтий подтверждает законность документа. Не мытьем, так катанием Гаспринский заполучает Зухру. Правда, Асфандияр напоследок требует большой калым - 2 тысячи рублей. Исмаил уплачивает эту сумму векселем. Молодые уезжают в Крым.

Зухра загорается идеей мужа выпустить газету. Она продает все свои драгоценности и вкладывает выручку в дело. Молодые люди полные энергии немедленно приступают к работе. Они вручную крутят маховик допотопного типографского станка, складывают и сортируют газеты, рассылают их адресатам. Они все делают сами, без посторонней помощи. При редактировании Зухра незаметно от мужа правит текст, стараясь сделать его более понятным своим соплеменникам - Казанским татарам в Поволжье. Так начи-

налась история газеты "Тарджеман".

Неоценима роль Зухры Акчуриной в издании этой газеты. Если бы в первые пять-шесть лет она не взяла на грузку по изданию газеты на себя с мужем, то газета разорилась бы, так как тогда они не имели возможности нанимать помощников. Зухра поддерживала мужа в самые трудные минуты. Когда он отчаивался, она призывала его к терпению, приводила примеры из истории, успокаивала тем, что Аллах обязательно им поможет в таком богоугодном деле. При всем том она абсолютно не думала о себе, не любила тратить денег на украшения и дорогие платья, считая это излишеством. Так же серьезно она относилась и к своим с Гаспринским детям.

Человечность этой супружеской пары не знала границ. Позже, когда газета "раскрутилась" и получила заслуженную славу, на пороге их дома объявился отец Зухры - Асфандияр Акчуринов. Полностью разорившийся фабрикант приехал просить помощи у еще недавно нелюбимого зятя. Молодые люди с радостью приняли старика и оказали ему поддержку.

В 1893 году в Бахчисарее с большим размахом отмечался 10-летний юбилей газеты. Кроме гостей из разных концов России, там присутствовали официальные лица из Турции и Ирана. Специальные представители эмира торжественно вручили Гаспринскому орден своих стран. Получила подарки и Зухра Акчурина. Крымчане подарили ей дорогую брошь, а гости из Казани наградили ее неофициальным титулом "миллет анасы" (мать нации).

... Зухре Акчуриной не суждено было дожить до 20-летия газеты. Она скончалась 13 апреля 1903 года в возрасте 41 года от тифа. На смертном одре Зухра Акчурина думала не о себе, а о людях. В эти дни случилось землетрясение в Шемахе и она, "узнав о разрушении мектеба и заваленных детях, со слезами просила мужа постараться над восстановлением мектеба".

Гаспринский пережил свою жену на 11 лет и умер от туберкулеза 11 сентября 1914 года в возрасте 63 лет. В советский период его могила была снесена и лишь в марте 1999 года крымские татары восстановили надгробный камень над последним пристанищем великого просветителя.

Азат АХУНОВ,
Г. Казань.

Любовь возвышает
великие души.

Ф.Шиллер

КРАРНИ КУТ УГ АЙДИ Я, ТІВАРНИ

**И ЙИКЪАРА ЧИ КЪЕЛЕМДИН ДУСТ,
"КЦІАР КЪУСАР" ГАЗЕТДИН
РЕДАКТОР ВИДАДИ СЕВЗИХАНОВ
"АЗЕРБАЙЖАН РЕСПУБЛИКАДИН
ЛАЙИХЛУ ЖУРНАЛИСТ" ГЪУЪРМЕТДИН
ТІВАРЦИЗ ЛАЙИХЛУ ХЪАНА**

Вичин ТІвар Азербайжандин ва Дагъустандин келдайбуруз хъсандиз таниш тир, гъар кьве республикадин пешекар журналист-рин жергеда махсус чка къунвай Видади Севзиханован гъакъиндай цлуд йис идалай вилик чи ТІвар-ван авай кхъираг, "Азербайжан" газетдин редактор Эмир Мустафаева кхъенай: "Видади гъеле студент тир йисара жуьреба-жуьре темайрай вичин къелем синамишна. Йисар алатна, ам хайи районда акъатзавай "Къизил Къусар" газетдин редакцияда квалалах акъвазна. Куьруь вахтунда ада вичин публицистикадин макъалайралди райондин келдайбурун гъуьрмет къазанмишна. Вичин журналист фагъумдалди вакъийриз вири патарихъай авайвал къимет гуз алакъдай ада гъи тема гъиле къуртла, вири делилар хъсандиз тупалай ийида, гъар са макъала келдайбурув абурун рикъай тирвал, марагълудаказ агакьарда. И кар патал лагъайтла, журналистди йифизюкьуз лежберди хъиз зегъмет члугвазва. Зегъметдал рикі алайвилай, келдайбурун вилик жавабдарвал гъиссзавайвилай ада агалкъунарни къазанмишнава. Зун адахъ гележег-

да мадни члехи агалкъунар жедай-дан члалахъ я." Ингъе чи машгъур кхъираг гъахълу тирди субут хъана. Зегъметчивили журналист Видади Севзихановаз келдайбурун, халкъдин патай гъуьрмет гъана. Адан зегъметар гъавая фенач. Редакцияда мухбир хъиз квалалах эгечлай ам гуьгъуьнлай завотделни хъана. Вичихъ хъи къелемни дерин фикир-фагъум авай Видади ара датлана газетдиз цийи темаяр, цийи нефес гъиз алахъдай. Йикъарикай са юкьуз адал газетдин редакторвал ихтибарна. Гъа йикъалай адан къайгъуьрни пара хъана. Куьгъне редакция, куьгъне техника, шумудни са гъялна кланзавай месэляяр гъатнавай адан хиве. Компьютерар цийиз кардик кутазавай вахтар тир. Гъабурни къачуна ада редакциядиз. Сятралди компьютердихъ ацукъна вичини цийи техникадин члал чирна... Редактор хъайи сифте йикъалай ам келдайбурухъ галаз алакъяр мягкъемариз, газетдиз цийи, виридан рикъай тир темаяр гъиз, са гафуналди, газет цийикла акъудиз алахъна. Члугур къван зегъметар гъавая фенач. Газетдин метлебувални

артух хъана, тиражни. Алай вахтунда В.Севзиханова "Кıclar Kъusar" тІвар алаз акъудзавай газет райондин уьмуьрдин гуьзгуй я. Члехи форматдин, ранглу газет акъудзава чи къелемдин дустуни. И кар патал гъикъван зегъмет члугуна кланзаватла, им гъикъван четин кар ятла пешекар журналистриз хъсандиз чида. Ада акъудзавай газетди Кıclar уьмуьрдин вири хилерай вилик тухун патал райондин регъберриз, тешкилатриз мукъувай куьмек къалурзава. Гъавиляй адан зегъметдизни лайихлудаказ къимет ганва. Республикадин милли прессадин 135 йисан юбилейдин вахтунда Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван серенжедалди маса журналистрихъ галаз санал Видади Севзихановани "Азербайжан Республикадин лайихлу журналист" гъуьрметдин тІвар гана. "Самур" газетдин коллективди ва келдайбуру вишералди макъалайрин, очеркрин ва "Уьмуьрар, легъзеяр" ктабдин автор тир чи къелемдин дуст риклин сидкъидай тебрикзава, адаз яратмишунрин рекъе мадни члехи агалкъунар тІалабзава.

QƏLƏM DOSTUMUZUN UĞURLARI

Yazıçı-publisist, "Söz" jurnalının redaktoru Sevda Əlibəyli bir neçə kitabın müəlifidir. Onun general-mayor Aydın Məmmədov haqqında yazdığı "Xəzərin general oğlu", teatr fədaisi İmamverdi Bağırovun taleyindən bəhs edən "Tanrısı haqq olan aşıq" kitabları oxucular tərəfindən rəğbətə qarşılanıb. Həmkarımızın yenice çapdan çıxmış "İlk poliqrəfçı alim" kitabı məşhur poliqrəfçı alim, vaxtilə "Azərbaycan" nəşriyyatına rəhbərlik etmiş Şəddat Cəfərovun həyat və yaradıcılığına həsr olunub. Müəllif Ş.Cəfərovun yarım əsrdən artıq bir dövrü əhatə edən əmək fəaliyyətini maraqlı və oxunaqlı tərzdə qələmə alıb. Kitaba millət vəkili, xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı ön söz yazıb.

Bu günlərdə 50 illik yubileyi olacaq qələm dostumuzun "Bəyaz gecənin qızları" adlı daha bir kitabı işıq üzü görüb. Hekayələrdən və yol qeydlərindən ibarət olan bu kitaba filologiya elmləri doktoru, professor Aqşin Babayev və yazıçı-alim Yaşar Rzayev ön söz yazmışlar. Sonuncu həm də kitabın redaktorudur. A. Babayevin qeyd etdiyi kimi, "oxuculara təqdim olunan "Bəyaz gecənin qızları", "Qəmli görüş", "İllərlə gecikən səadət", "Kənddə qalan "Vağzalı" hekayələri mövzu baxımından təqdirəlayiqdir. Yumoristik hekayələri də oxunaqlı, ürəyəyatımlıdır." Qələm dostumuz Sevda Əlibəylinin son dövrlərdəki yaradıcılıq uğurları onun digər həmkarları kimi bizi də sevindirir. Ona bu yolda yeni nailiyyətlər arzulayırıq.

"Самур"

"Samur"

РИКІН ТІАЛДАЛДИ КХЪЕНВАЙ ПОЭМАЯР

И мукъвара Дагъустан Республикадин "Лотос" чапханади лезгийрин тІвар-ван авай шаир, гъикаятчи ва публицист Муьзеффер Меликмамедован "Касар" тІвар ганвай поэмайрин ктаб чапдай акъудна

Ктабда шаирдин келдайбуруз гъеле алатай асирдин 90-йисарилай малум тир машгъур "Гележег", "Зи къазаяр, зи сузаяр", "Эрекъистан", "Касар" хътин эсерар, санлай 7 поэма гъатнава. Лезгийрин кас тайифадин тарихдиз бахшнавай "Касар" поэма-эпопея "Касарин хуьр", "Касарин вацл", "Касарин дагъ", "Лекъер", "Келер", "Гелер", "Сагъ амуькьрай лезги халкъ" хътин 6 къиликай ибарат я. Гъар къили келдайдав хайи халкъдин тарихдикай, къисметдикай, лезгийрин къилел атай мусибатрикай веревирдериз тазва. Са суалди шаирдиз хъиз келдайбурузни секинвал гузвач: "Тарихда къегъалвиллин гелер тунвай, вичихъ къадим ва члехи меденият авай лезги халкъдиз вучиз бахтсузди лугъузва?" Шаирди и суалдиз атлай жаваб гузва:

*Бахтсузд яни мегер зи халкъ?
Халкъ авурда лугъурай.
Бахтсузд вич я члехи тарих,
Чаз бахтсуз рехъ къалурай.*

*Бахт чи гъиле, бахт чи квале,
Бахт чи хуьре авайд я.
Гъар са халкъдихъ вичин бахтар
Хуьдай жуьре авайд я.
Хуьз жедачтла герек авач,*

*Члехи тарих, члехи вахт.
Хуьдайбуруз гъала хъурай
Члехи тарих, члехи бахт!*

Шаирдин и ктаб 1992-йисуз акъатна кланзавайди тир, амма маниивилер сеbeb яз 18 йисуз Дагъустандин чапханайра къаткана. 1992-йисан 10-мартдиз чи машгъур шаир Забит Ризванова ктабдиз "Риклин тІалдалди кхъенвай цларар" тІвар гана сифте гаф кхъенай. Ада поэмайриз ик къимет ганай: "... Шаирди вилик тунвай макъсад хъсандиз къилиз акъудзава. Адан женгчи руьгъ, явлалу гъиссер, цлай авай цларар келдайбуруз хъсандиз таниш я. 1990-йисан октябрдин вацра Магъачкъалада лезги писателрин сад лагъай съезд къиле физвай. Ина Муьзеффера вичин "Гележег" поэма келнай. Эсерди члехи ван авунай. Дагъустандин халкъдин шаир МутІалиб Митарова лагъанай: "Лезги члалал шиирар Муьзеффера хъиз кхъин лазим я. Адан члал гъикъван миьхи, гъикъван дерин я. Чалакай ик менфят къачуна кланзавайди я." Даим цийивилерихъ гелкъезвай шаирди эхиримжи йисара кхъенвай "Эрекъистан" поэма келдайбурун арада иллаки машгъур хъанва. Авторди халкъ члехи баладик кутунвай, адан руьгъ ва тІул дегишнавай эрекъдиз лянет ийизва. Лезги чилел Эрекъистан туькьурнавай ксариз и пис

адетдилай гъил къахчуна лезги члал, лезги чил, лезги Ватан хуьн патал эвер гузва, абурувай Лезгистандиз лайихлу рухвар хуьн тІалабзава. Сифте яз Муьзеффера чи поэзиядиз публицистикадин поэмаяр гъана. Риклин тІалдалди кхъенвай, халкъдин дигмиш хъанвай хъи месэлайрикай хабар гузвай и эсерри келдайдан къанажагъдиз члехидаказ таъсирзава, ам вичин гележегдикай фикир ийиз мажбурзава. "Гележег", "Зи къазаяр, зи сузаяр", "Зи дунья" поэмаяр члехи сеняткарвиллин чешнеяр хъиз адалди тафаватлу жезва хъи, и эсерра даим вичин халкъдик рикі кузвай журналистдинни шаирдин фикирар галкъизва. И ктабда гъатнавай тарихдинни публицистикадин поэмаяр келдайбуруз лезгийрин тарих, дуньякъатлунар чирун патал къиметлу чешме я."

Азизрин СЕВДА

ХУРАЛАЙ ЧИРА ТУЬКВЕЗБАН

ЕТИМ ЭМИН

Гъайиф тушни вун эцигиз чилерал?
Ширин вирт я, хуш нямет я,
Туьквезбан.
Хаму кард хъиз хвена кланда
гъилерал,
Вун жагъайдаз хупл девлет я,
Туьквезбан.

Вун жагъайдаз гъич ви
къадир чизавач,
Зар-зибада гъамиша вун хуьзавач.
Бес за гъикла? Вун риклелай
физавач,
Зав гвайди ви гъам-хифет я,
Туьквезбан.

Гимишдин пул дуьзмишна на яхада,
Ви ширин мез, шад билбил хъиз,
рахада.
Агъузвалмир тай-туьшерин арада,
За ваз ийирди минет я, Туьквезбан.

Гъар пакамахъ экъечдай са рагъ я
вун,
Гъилел кудай, нур гудай чирагъ я вун,
Гъар са ширин емиш авай багъ я вун,
Эминав гвайди ви дерт я, Туьквезбан.

YER PLANETİNİN TƏDQIQÇISI

Həsənbəy Tahir oğlu Arazov 1940-cı ildə Qusar rayonunun Böyük Muruq kəndində anadan olub. Orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika fakültəsinə daxil olub. Hələ tələbə ikən 1962-1964-cü illərdə ADU-nun "Reyk müşahidələri" laboratoriyasında işlədiyi dövrdə özünün və digər tədqiqatçıların peyk müşahidələri əsasında Yer in forması və cazibə sahəsi arasındakı əlaqələri tədqiq etmiş, onların təkamül proseslərinin dinamikasını təhlil edərək, onları əlaqələndirən riyazi ifadələr tapmışdır. M.V.Lomonosov adına MDU-nun professoru V.Q.Dyominin rəhbərliyi ilə onun yazdığı diplom işinin (1964), sonra namizədlik (1968) və doktorluq (1988) dissertasiyalarının və bütün elmi fəaliyyətinin ana xətti də bu mövzu olmuşdur. O, "Yerin xarici forması və daxili quruluşunun təkamülü" adlı monoqrafiyanın və 100-dən artıq elmi məqalənin müəllifidir. Onların böyük əksəriyyəti dünyanın nüfuzlu elmi jurnallarında çap edilmişdir. Həsənbəy müəllimin aldığı nəticələr Rusiya Elmlər Akademiyasının "Priroda" kosmik tədqiqatlar mərkəzində və başqa elmi mərkəzlərdə geniş müzakirələrdən keçmiş və praktiki tətbiqlərini tapmışdır. H.Arazov 50-dən çox beynəlxalq simpozium, konfrans və konqreslərdə, o cümlədən XXIV Beynəlxalq Astronavtika Konqre-

sində elmi məruzələrlə çıxış etmişdir. 1973-cü ildən başlayaraq, Avropa Riyaziyyat Cəmiyyətində Berlində çıxan Beynəlxalq "Təbiət elmlərinin əsasları" (Zentralblatt MATH) elmi jurnalının nəşrində ekspert kimi iştirak edir.

H.Arazov 1964-cü ildən elmi fəaliyyətini Şamaxı Astrofizika rəsədxanasında davam etdirmişdir. O, burada həm praktiki astronomiya, həm də dinamik sistemlər nəzəriyyəsinin tədqiq sahəsində böyük məktəb keçmişdir.

Həsənbəy müəllim ilk dəfə dinamik sistemlər nəzəriyyəsinin aktiv təsir göstərən çox sayda mərkəzlər probleminin xüsusi həllərini tapmış və onların astronomiya, kosmik geodeziya və geofizika tətbiqlərini vermişdir. Alimin müasir dinamik sistemlər elminə verdiyi ən mühüm töhfə Yer in daxili quruluşunu və xarici formasını xarakterizə edən parametrlərin vaxtla əlaqələrini göstərən riyazi düsturlar (qanunauyğunluqlar) və həmin düsturlarla aparılmış hesablamaların nəticələridir. Bunlar isə planetimiz haqqında minilliklər ərzində toplanmış statistik və nəzəri məlumatlar əsasında, Yer in bilavasitə tədqiq edilməsi mümkün olmayan uzaq keçmiş, bugünkü vəziyyəti və gələcəyi haqqında təhlillər aparmağa imkan verir. H.Arazovun qurduğu riyazi modelin düsturlarının köməyi ilə, böyük geoloji müddətlər üçün hesab-

lanmış Yer in forması və daxili quruluşunun təkamüllərindən ötrü alınmış nəticələr Amerika alimləri Xristofer Kon və Benjamin Çanonun 1979-2003-cü illər ərzində Yer in Süni Peyklərindən aparılmış, yüksək dəqiqliyə malik, müasir lazer ölçmələrindən tapılmış nəticələrlə təsdiqlənmişdir.

H.Arazov 1993-cü ildən başlayaraq, Bakı Dövlət Universitetində fəaliyyət göstərən Tətbiqi Riyaziyyat ET İnstitutunun riyazi modeləşdirmə və avtomatlaşdırılmış sistemlər şöbəsində aparıcı elmi işçi vəzifəsində işləmişdir. Hazırda o, həmin şöbənin müdürüdür.

Son illərdə o, Yer in "genişlənməsi" və "sıxılması" ilə bağlı riyazi modellər qurmuşdur. Həmin modellərə əsasən Yer in geoloji müddətlər ərzində zamanadan asılı olaraq dəyişmələri Yer i "canlı" orqanizm kimi təsvir və tədqiq etməyə imkan verir. H.Arazovun dinamik sistemlərin xüsusi halları üçün aldığı analitik həllər əsasında qurduğu yeni model orbit hesablamalarına sərf olunan vaxta iki dəfədən çox qənaət etməyə imkan vermişdir.

Onu da qeyd edək ki, Həsənbəy Arazovun tədqiqatları əsasən müşahidələrin, ölçmələrin və onlarla əlaqəli nəzəri tədqiqatların dəqiqliklərinin artması ilə əlaqədardır. Bu da öz növbəsində təsadüfi, qeyri-müəyyən və rezonans hadisələrin daha dəqiq öyrənilməsinə yol açmışdır.

H.Arazovun rəhbərliyi ilə beş nəfər fizika-riyaziyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Həsənbəy müəllim gərgin elmi fəaliyyəti ilə yanaşı, BDU-da və respublikanın müxtəlif ali məktəblərində dinamik sistemlər nəzəriyyəsinin tətbiqləri, Yer fiqurunun nəzəriyyəsi və qravimetriya üzrə ümumi və ixtisas kurslarından maraqlı mülahizələr oxuyur.

Benyaməddin DAVUDOV,
BDU-nun dosenti

- Allo, danışan Nuridə Atəşidir - Almaniyalı jurnalist. Mən Qusardayam, Ləzədən zəng çalırım. Sizinlə görüşmək istəyirəm.

Bu zəngdən iki saat sonra evimizin qarşısında bir maşın dayandı. İçəridən əlində videokamera olan operator və əynində uzun etəkli, qısaqol paltar, ayağında kobud idman ayaqqabısı olan gənc qadın düşdü. 38 dərəcə istidə uzun, qara saçlarını çiyinlərinə dağıtması

AMAZON KİMİ

onun haqqında ilk təsəvvür yaradırdı. Mütənasib bədənli, yaraşığı bu qadının hərəkətlərindən, danışığından atəş saçılırdı. Mübariz insana oxşayırdı. "Atəşi" təxəllüsünü təsadüfən götürməmişdi...

- Mənim Azərbaycana gelişimin əsas məqsədi amazonlardır. Qafqaz Albaniyası, amazonlar, ləzgilər arasında paralellər aparmaq istəyirəm, - deyər məqsədini mənə bildirdi.

Nuridə Atəşi 1965-ci ilin avqustun 22-də Oğuz (keçmiş Vartaşen) rayonunun ləzgilər yaşayan Filfilli kəndində anadan olub. Ailənin sonuncu övladı olub. 9 yaşında ikən şeirlər yazmağa başlayıb. Bakı Mədəni-Maarif Texnikumunu və M.A.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunu bitirib.

Ailə həyatı ona xoşbəxtlik gətirmir. İki övlad anasının şeir yazması, mətbuat səhifələrində çıxış etməsi yaxşı qarşılanmır. O, öz içinə qapanmağa məcbur olur.

Ona yaradıcılıqla məşğul olmağı qadağan edən həyat yoldaşından gizli şeirlərini bəstəkar

Faiq Sücəddinova göndərir. "Atəşi" təxəllüsü ilə yazdığı "Neylərsən mənə görün" şeirinə bəstələnmiş mahnı Azərbaycanda məşhurlaşır, amma şeirin müəllifinin kim olduğunu heç kəs bilmir.

Qızı Ayan ağır xəstəliyə düşər olur. O, üç ağır beyin əməliyyatı keçirir. Həkimlər uşaqdan əllərini üzürlər. Həyat yoldaşı könüllü olaraq Qarabağ müharibəsinə yollanır. Qohum-əqraba ondan üz çevirir, ehtiyac qarşısında tənha qalır.

Həyat ona mübarizə yollarını öyrədir. İstanbulda yeni albomunu buraxdırmış müğənni İlhamə Quliyevanın 14 mahnısından 7-sinin sözləri ona məxsus olduğu halda, müəllifdən razılıq alınmamışdı. Nuridə ilk dəfə etiraz səsinə ucaldır.

Azərbaycan televiziyasında canlı verilişə dəvət olunan N.Atəşi i.Quliyevanın oxuduğu "Darıxmışam" və "Neylərsən" mahnılarının sözlərinin ona məxsus olduğunu bildirir. Evə döndükdə əri tərəfindən fiziki zorakılığa məruz qalır. Bir qədər sonra Bakıda işıq üzü görmüş "Sənsiz yaşayıram sən ola-ola" adlı ilk şeirlər kitabı onların ailə münasibətlərini dözülməz edir.

Ayanın müalicəsinə kömək üçün Azərbaycan Prezidenti

H.Əliyevə teleqramlar göndərir. Onun fəryadı eşidilir. Xəstə Berlin klinikalarından birində müalicə olunmaq üçün Almaniyaya dəvət olunur. Lakin həyat yoldaşı buna qəti etiraz edir. Çarəsiz ana bir gecə xəstə övladı ilə evdən qaçır və Almaniyaya uçar. Berlində həkimlər qızını xilas edirlər.

Həyat yoldaşının yenidən evlənməsi xəbəri ilə geriye yolları bağlanır. Berlində "Neylərsən mənə görün" adlı ikinci şeirlər kitabı nəşr olunur. Berlin TDI alman-türk televiziya kanalında Azərbaycan dilində "Körpü" adlı proqram açır. Müxtəlif radio və televiziya kanallarında verilişlər aparır. "Tuhabilim" Türk Mədəniyyət Mərkəzində Azərbaycan rəqs və teatr kollektivinə rəhbərlik edir. "Qarabağımız - Qarabağımız" adlı publisistik kitabı alman və ingilis dillərinə tərcümə olunur. Berlində türk dilində "Ovundan qaçan ovçu" kitabı nəşr olunur. Onun yaradıcılığı alman ədəbi mühitində "Duyğuların intibahı" kimi qiymətləndirilir.

Alman dilini mükəmməl öyrənmək üçün Göte İnstitutunda təhsil alır.

2003-cü ildə Bakıda "Təhsil" nəşriyyatında çapdan çıxmış "Yaşanmamış qadın" kitabının təqdimat mərasimində

də tənqidçilər N.Atəşini Sapfunun, A.Axmatovanın, M.Svetayevanın layiqli davamçısı adlandırırlar.

Həmin il o, Berlində N.Gəncəvi adına Azərbaycan Mədəniyyət İnstitutunu açır və ona rəhbərlik edir. Almaniyada Azərbaycan Ticarət Palatasının sədri vəzifəsinə də Nuridə Atəşi təyin olunur. Tezliklə Berlində alman və Azərbaycan dillərində "Yeni körpü" adlı ədəbi-ictimai-siyasi jurnal təsis və nəşr edən N.Atəşini Azərbaycanın Almaniyadakı səfiri H.Sadıqov "Azərbaycanın Janna Darkı" adlandırır.

Avropa Azərbaycanlıları Konqresinin sədr müavini Nuridə Atəşi analıq borcunu yerinə yetirməyi də unutmur. Ayan demək olar ki, sağalmışdır. O, almanca şeirlər yazır. Oğlu Ayxanın musiqiyə və rəssamlığa meyli var. Nuridə Atəşi onların ən yaxın dostu və müdafiəçisidir.

Qətiyyətlə siyasət meydanına atılmış bu cəsarətli və savadlı qadın Azərbaycan həqiqətlərini Avropadan dünyaya yayır. Əsl amazon kimi. Təbiətində amazonluq olan o, indi də amazonlar haqqında tədqiqatlar aparmağa başlayıb. Qusara gelişinin səbəblərindən biri də, özünün dediyinə görə, bu idi...

İstedadın yarısı zəhmətdir.

H. Heyne

evinde gizlincə sığınacaq verir. Bunu evin xidmətçisi kənddəki sovet nümayəndəsinə xəbər verir və babam Hacı Mansur gecə həbs olunur. O, "xalq düşməni" elan edilir, var-dövləti, torpaqları, heyvan sürüləri əlindən alınır. Yaşadığı halal evi əlindən alınmış, burada məktəb təşkil olunur. Nənəm Fatma uşaqları ilə ortada qalır. Çətin vəziyyətdən ailəni nənəmin gizlədib saxladığı qızıl dolu küp xilas edir. Onu götürüb 5 övladı ilə Bakıya qaçır. Uşaqlardan biri mənim atam idi.

Babamın Sibire sürgün edildiyi və orada öldüyü uzun illərdən sonra məlum olur. Atam Qanbay o zaman uşaq idi. "Xalq düşməninin" övladının məktəbdə oxuması qadağan idi. Lakin babam Hacı Mansurun verdiyi nəsihət onun yadından çıxmamışdı: "Elə mənə sahib ol ki, onu heç kəs əlindən ala

di. Ən gec saat 7-7³⁰-da o, otağımızın qapısını açar, "tez olun qalxın, işlərimiz var", - deyərək bizi oyadardı. Qardaşlarıma və mənə göstərişlər verirdi. Qarajı səliqəyə salmaq, maşını yumaq qardaşlarıma tapşırılırdı. Mənə isə o, makinada öz məqalələrini yazdırırdı. Məndən səliqəli və səhvsiz yazmaq tələb olunurdu. Yazılan səhifələri o, özü yoxlayar, bircə səhv olsa belə, yenidən yazdırırdı. Bəzən mən çox yorulardım, ancaq tapşırığı yerinə yetirməmək olmazdı. Yalnız uzun illər keçəndən sonra mən atamın mənə nə cür yaxşılıq etdiyinin fərqinə vardım. Mən illər boyu öz elmi əsərlərimi özüm yazıram.

Məktəbdə rus dilində təhsil alırdım. 5-ci sinifdə Azərbaycan dilini bilmədiyimin fərqinə varan atam, mənə Azərbaycan bölməsinə yerləşdirdi. İki

КАЛУНХУЪР

НƏYAT UNİVERSİTETİ

Bu yaxınlarda Türkiyənin Ankara şəhərində nəşr olunan dövrü jurnallardan birində dərc olunmuş məqalə diqqətimizi cəlb etdi. Əslən Azərbaycanın Qusar rayonunun Cibir kəndindən olan texnika elmləri doktoru, professor Zərifə Xanməmmədovanın imzası ilə dərc olunmuş həmin məqalədə məşhur Xanməmmədovlar nəslindən söhbət açıldığına görə, onu oxucularımıza türk dilindən azərbaycancaya çevirib təqdim etməyi qərara aldığımız.

İnsanın yaşadığı həyat onun ən böyük universitetidir. Mənim həyat universitetim ailəmdən başlanır. Ailəmdən aldığım mədəniyyət, həyata və insana sevgi, düzlük idealları mənim üçün olduqca önəmlidir. Həyatımda ən çox dəyər verdiyim, qürur duyduğum böyük insan və alim, atam professor Qanbay Xanməmmədovdan aldığım həyat dərsləri haqqında bəzi xatirələrimlə paylaşmaq istəyirəm.

Mən Bakıda ziyalı ailəsində anadan oldum. Atam Qanbay Xanməmmədov dünya səviyyəsində tanınmış alim, çox dürüst, sərt və doğru insan idi. Onun elmə olan sevgisi, həyat anlayışı biz uşaqlar üçün həmişə bir qürur mənbəyi idi. Amma bu sevginin arxasında nələrin durduğunu uşaq ikən anlamırdım.

Atam zəngin bir ailənin övladı olub. Babam Hacı Mansur dəfələrlə Məkkədə həcc ziyarətində olmuş dindar və mömin insan idi. Nənəm Fatma xanım da dindar ailənin qızı idi. Nənəmin söylədiyinə görə, babam Hacı Mansur Rusiyadakı 1917-ci il bolşevik inqilabından sonrakı illərdə kəndə gələn bir qrup türk əsgərinə

bilməsin və hər zaman üstündə olsun". Bu nəsihət atam üçün əsl həyat dərsi oldu. Bu nəsihət onun alim olmağına, ötən əsrin 50-ci illərində Leninqradda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etməsinə yardımçı oldu.

Ancaq atam yalnız özünü düşünən insan olmayıb. O, bütün nəslinə sahib çıxdı. Atamın maddi və mənəvi dəstəyi ilə kiçik qardaşları və bacıları da oxumaq imkanı əldə etdilər. O, iki bacısının övladlarına da ata oldu. Böyük bibim Ağastanın 5 oğlunun hamısı universitet təhsili aldılar. Onlardan 3-ü professor və dosent kimi yetişdi. Böyüyü, professor Cavid Məmmədov gözəl cərrah, ikincisi Sabir dosent, Fikrət isə İdman Akademiyasında professor dərəcəsinə qədər yüksəldi. Saleh və İbrahim isə mühəndis oldular.

İkinci bibim Zülhicənin 5 övladının hamısı ali məktəbləri bitirdi. Onlardan Feyruz, Ofeliya və Kamil riyaziyyatçı, Tamilla inşaatçı, Rafik kompyüter mühəndisi oldu. Mənimlə yaşadığı professor Kamil Aydaşad Azərbaycan Neft Akademiyasında kafedra müdiri və Azərbaycan ET Kibernetika İnstitutunda müdir yardımçısıdır. Əmirlərimin də övladları universitet təhsili aldılar. Onların arasında dosent, professor olanlar var.

Atamın dörd övladının hamısı elmlər doktoru və professor oldu.

Olduqca zəhmətkeş, qətiyyətli və mübariz insan olan atam, bizim heç kəsdən asılı olmadan, yalnız öz gücümüzle, savadımızla irəli getməyimiz üçün əlindən gələni etdi. Təmənnə uman və gözü kölgəli insan onun düşməni idi. Atamın sərt və tələbkər təbiəti bəzən anamı hövsələdən çıxarırdı: "O, sənin övladındır. Nədən ona kömək etmirsen?" deyərdi. Atam cavab verirdi: "Özü bacarsın, mən həmişə yanında olmayacağam ki!"

Qardaşlarımla hər gün səhər təzədən məktəbə gedərdik. Bazar günü atam bizə çox yatmağa icazə verməz-

il məktəbdə hamıdan geridə qaldım. Bunu görən atam 2 il sonra mənə yenidən rus məktəbinə qoydu. Ancaq bu dəfə Azərbaycan dilini yaxşı öyrənmişdim.

Atam övladlarını çox sevər, ancaq onları erköyün etməzdi. Hələ 13 yaşında ikən mənə maşın sürməyi öyrətmişdi. 9-cu sinfi bitirəndə mən ekstern yolla məktəbi bitirmək qərarına gəldim. 45 uşaq arasında ən kiçiyi mən idim. Sınaqların hamısından uğurla keçən iki nəfər diplom ala bildi. Bunlardan biri mən idim. Bu, atam üçün böyük sürpriz oldu. Ali məktəbə qəbul imtahanları başlananda, mən universitetin fizika-riyaziyyat fakültəsinə girmək istədiyimi bildirdim. Lakin atamın məsləhəti ilə mən Azərbaycan Texniki Universitetinin inşaat fakültəsinə hazırlaşmağa başladım. Qardaşlarımdan 3-ü də universitet bitirdiyindən, atam mənə özünün davamçısı kimi görürdü. Ən maraqlısı bu idi ki, institutda kafedra müdiri işləyən atam, qəbul imtahanları vaxtı Moskvaya getdi və mənə heç bir imtahanda yardımçı olmadı: "Zərifə öz savadı ilə universitetə girməlidir. Mən burada olsam, inanmazlar ki, qızım öz savadı ilə universitetə girdi."

Atamdan aldığım ən böyük dərslərdən biri yaxşılıq dərsi idi. Ona pislik etmiş insanlardan atam heç zaman intiqam almazdı. Yaxşılıq etmək onun həyat amalı idi. Bəzən anam buna qarşı üsyan edər, atamın bu xasiyyətini qəbul etməzdi. Lakin atamın fəlsəfəsi başqa idi. Pislik edən insana yaxşılıq edərdi. Pislik etmiş insanı o, zavallı adlandırardı. Atamın nə qədər böyük bir insan olduğunu yalnız illər keçəndən sonra, mənə pislik edənlərlə rastlaşanda anladım. Pisliyə yaxşılıqla cavab vermək hər insanın işi deyildir. Bunun üçün atam kimi böyük və güclü insan olmaq gərəkdir.

**Zərifə XANMƏHMƏT,
professor, doktor,
Ankara.**

О НАС ПИШУТ

Лезгини в основном проживают на северо-востоке Азербайджана, в бассейне реки Самур и на восточных отрогах Большого Кавказского хребта. Накануне падения СССР лезгини были четвертыми по численности после азербайджанцев, русских и армян в Азербайджане, их в 1989 году насчитывалось 171,4 тысячи человек или 2,4 % населения республики. Эти данные все время оспаривались лидерами лезгинских движений, которые приводили

цифры в 600-800 тысяч человек. Однако перепись 1999 года показала, что численное и процентное соотношение лезгин осталось по сути неизменным: было зафиксировано 178 тысяч лезгин или 2,2 % населения страны. Вряд ли, однако, эти данные реально отражают численность лезгин.

Наши исследования, проведенные в 1994-1998 годах в северо-восточных районах страны, показывают, что на деле численность лезгин в Азербайджане

колеблется в пределах 250-260 тысяч человек. Так или иначе, но теперь, по данным переписи 1999 года, лезгини уверенно стали вторым после азербайджанцев народом Азербайджана. Основная масса лезгин (41,2%) проживает в Гусарском районе, где они составляют абсолютное большинство - 90,7% населения района. Кроме того, 14,7% лезгин ныне проживает в столице, столько же - в Хачмазском районе. Достаточно много лезгин также проживает в Исмаиллинском, Губин-

ском, Габалинском и Гейчайском районах. В целом, большинство лезгин (63,3%) зафиксировано в сельских районах страны. Перепись показала, что большинство лезгин составляет трудоспособное население в возрасте 18-59 лет (55,9% лезгин) и младше трудоспособного (33,2% лезгин), что говорит о хорошей демографической перспективе этого народа. Средний возраст лезгин - 29 лет.

**Ариф ЮНУСОВ,
кандидат исторических наук,
зав.департамента Института
Мира и Демократии.
АЗЕРБАЙДЖАН И
АЗЕРБАЙДЖАНЦЫ В МИРЕ.
№ 2 ИЮЛЬ 2009 ГОД**

МЕХАНИЗМ "СВЕТОФОР" ОТНОСИТСЯ ТОЛЬКО К АЗЕРБАЙДЖАНЦАМ

"Сегодня изучено более полумиллиона имен, употребляемых в Азербайджане. Принцип "светофор" не будет применяться к гражданам Азербайджана - русским, белорусам, украинцам, татарам, лезгинам, грузинам и представителям других народов. У них есть своя традиционная система присваивания имен. Новый механизм будет применяться только к азербайджанским именам", - сказал Trend член комиссии Национальной академии наук Азербайджана (НАНА) по применению нового принципа присвоения имен, депутат Низами Джафаров.

В Азербайджане будет применен новый механизм присвоения имен. Об

этом ранее сказал Trend директор Института информационных технологий НАНА Расим Алигулиев.

"На данный момент по рекомендации Министерства юстиции комиссия НАНА, состоящая из ученых, исследует значение имен граждан страны. Список имен, согласно механизму "светофор", будет представлен Минюсту", - сказал Алигулиев.

По словам Джафарова, система "светофор" является технической методологией присвоения имен.

"Есть такие имена, для которых должен быть зажжен "зеленый свет". Например, в именах Али, Гасан, Мамед, Анар нет никаких ошибок. Это - род-

ные для нас имена. Есть имена, для которых мы "включаем желтый свет". Это спорные имена. То есть это имя можно давать, а можно и не давать. Среди таких имен есть и традиционные, и новые. Например, имя Амалия. Это имя - традиционное. Это имя не легко принять, но и трудно отвергнуть. Имена такого типа будут и в будущем. Кто-то назовет своего ребенка Джеймсом. В смешанных браках имя ребенка может быть иностранного происхождения. И к этим именам будет применен "желтый свет". "Красный свет" будет применен к тем именам, которые полностью ошибочны", - сказал Джафаров.

ЦВЕТОК ВЕЧНОЙ ЖИЗНИ

Родиной хризантемы принято считать Китай. Это подтверждает и древняя легенда о жестоком правителе Поднебесной, мечтавшем о вечной жизни. Однажды он узнал, что на соседних островах растет хризантема, из которой можно приготовить эликсир бессмертия. Но найти и сорвать его мог только человек с чистой душой, каким император не был. Тогда император отправил за хризантемой триста невинных юношей и девушек. Но посланцы решили не возвращаться к императору-тирану - они остались на островах и основали Японию.

Теперь шестнадцатилепестковая хризантема - национальный цветок Японии. Изображение ее украшает герб страны, фарфоровые изделия, самые дорогие ткани и одежду, которую имели право носить только члены императорской семьи. Нигде в мире эта культура не достигла такого высокого уровня, как в Стране восходящего солнца, где выращивается более 10 тысяч сортов самых разнообразных форм и окрасок. Особого совершенства японцы достигли в выращивании каскадных форм, которые представляют собой красивые, иногда многометровые цветущие "водопады".

С этим цветком связан и один из самых любимых в Японии праздников - Праздник хризантем. В домах ставят икебану из хризантем, делают гирлянды, веселятся, читают стихи, в которых прославляют прекрасный цветок. А самых красивых девушек японцы величают "оки-ку-сан", сравнивая их с нежностью лепестков хризантемы.

Первые хризантемы были только желтыми и походили на ромашку. Позже появились растения с разной окраской и формой цветков и соцветий. Первый белый сорт был выведен китайским цветоводом 15 веков назад.

МЕСЯЦ РАМАЗАН НАЧИНАЕТСЯ 11 АВГУСТА

В этом году Рамазан начинается 11 августа. Об этом сообщила глава пресс-службы Управления мусульман Кавказа Рагима Дадашева. Глава пресс-службы отметила, что 11 августа будет соблюдаться пост. По ее словам, в ближайшие дни Совет кази УМК вынесет в связи с началом месяца Рамазан фетву. "В Фетве Совета кази будут даны рекомендации по всем вопросам поста". Р.Дадашева отметила также, что в этом году праздник Рамазан будет отмечаться 9 или 10 сентября, в зависимости от видимости луны.

ЭЛИКСИР МОЛОДОСТИ

Рыбий жир провозглашен мировой наукой "эликсиром молодости". Ученые из американского Университета штата Калифорния обнаружили, что находящиеся в нем кислоты - Омега-3 задерживают процесс старения организма человека.

Специалисты советуют не забывать использовать в своем недельном пищевом рационе блюда, приготовленные из рыбных пород, имеющих большое содержание Омега-3. Это в первую очередь лосось, сардины, скумбрия и

форель. Данный вид жирных кислот также содержится в грецких орехах, тыквенных семенах, соевых бобах. Именно эти ингредиенты и входят в меню всех долгожителей.

А вот в борьбе с раковыми клетками и для понижения давления поможет гранатовый сок. Не слишком порадуются следующему открытию вегетарианцы. Ученые доказали, что натуральное мясо - это кладовая белка, который является одним из самых необходимых для жизнедеятельности че-

ловека продуктов.

Свежее молоко и яйца, а также лосось - источники жизненно важных для организма питательных компонентов. Капуста - лучший из лучших овощей. Тем, кто заботится о своем долголетии, медики рекомендуют регулярно включать в рацион лук и чеснок.

На вершине фруктовых предпочтений стоит яблоко. Целительная сила этого фрукта проверена долгой историей человечества. Среди напитков первенство удерживает эликсир здоровья - зеленый чай.

HƏR ŞƏKİL BİR TARİXDİR

Ötən əsrin 30-cu illərinin qoxusu gələn bu şəkil neçənci ildə, harada çəkilib? Bu insanlardan kimləri tanıyırsınız? İki nəfərin üzü niyə mürəkəblə qaraldılıb? Xahiş edirik, məlumat olanlar redaksiyamızla əlaqə saxlasınlar. Sizin hər hansı informasiyanız bizim üçün olduqca qiymətlidir.

"Samur"

СРОЧНО!!! ПРОДАЕТСЯ ДВУХЭТАЖНЫЙ ДОМ в г.КУСАРЫ.

Средний ремонт, постоянная вода, телефон, газ, фруктовый сад.

Цена договорная.

Конт. телефон:
(055) 530-10-05

ЧАСТНАЯ КОМПАНИЯ ПРИГЛАШАЕТ НА РАБОТУ:

- ✓ мастеров умельцев специализирующихся на вырезании и выпиливании по дереву для производства сувениров;
- ✓ мастериц вязальщиц для вязки национальных шерстяных носков;
- ✓ ткачих для производства сувенирных ковров;
- ✓ мастеров умельцев для производства национальных кукол.

Телефон: /050/ 735-07-77

САМУР

Главный редактор
Седает Керимова

Адрес редакции: AZ 1073 Баку, проспект Метбуат, 529-й квартал, Издательство "Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.

www.samurpress.com
админ.сайта: admin@samurpress.com
e-mail:sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет

26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037

ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581

Тираж: 2000

Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА НА ФИРМЕ "МЕТБУАТ"